

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

จากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบค่าฤชาธรรมเนียม ทั้งในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชน ซึ่งเป็นเรื่องนโยบายในการที่รัฐเรียกเก็บค่าฤชาธรรมเนียมจากเอกชนผู้เป็นความกันเป็นการล่วงหน้า รวมถึงการให้ความช่วยเหลือบุคคลที่ไม่สามารถชำระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีได้ และบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคู่ความ ซึ่งเป็นเรื่องนโยบายในการกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชดใช้แทนกัน และการกำหนดตัวบุคคลผู้ต้องรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมแห่งคดีในท้ายที่สุด เห็นได้ว่า ระบบค่าฤชาธรรมเนียมจะประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 3 เรื่อง กล่าวคือ การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียม ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียม และการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี

1.1 การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียม

เนื่องด้วยค่าฤชาธรรมเนียม หมายถึง จำนวนเงินซึ่งคู่ความได้เสียไปสืบเนื่องจากการดำเนินคดีเป็นการล่วงหน้า และศาลจะสั่งให้คู่ความฝ่ายหนึ่งซึ่งตามปกติ ได้แก่ คู่ความฝ่ายที่แพ้คดี เป็นผู้รับผิดชอบในจำนวนเงินดังกล่าวในชั้นที่สุด การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมจึงสามารถแบ่งได้ 2 ส่วน กล่าวคือ การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชำระเป็นการล่วงหน้า และการกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชำระแทนกันในชั้นที่สุด

1.1.1 การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชำระเป็นการล่วงหน้า

ตามหลักความยุติธรรมและหลักเหตุผลของเรื่อง (Nature of Thing) คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีควรเป็นผู้รับผิดชอบค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวงแห่งคดี แต่หากรอให้คดีเสร็จสิ้นก่อนจึงจะมีการชำระค่าฤชาธรรมเนียมดังกล่าว อาจเป็นหนทางให้คู่ความที่ไม่สุจริตหลีกเลี่ยงไม่เสียค่าฤชาธรรมเนียมทำให้เกิดความยุ่งยากและเป็นที่เสียหายแก่รัฐหรือบุคคลผู้ให้บริการเกี่ยวกับการดำเนินคดีของคู่ความได้ คู่ความจึงต้องชำระค่าฤชาธรรมเนียมในการดำเนินคดีให้แก่ศาลหรือ

บุคคลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นการล่วงหน้าในลักษณะทอดรองจ่ายไปพลางก่อน ถ้าคดีเสร็จสิ้นแล้ว ตนเป็นฝ่ายชนะคดีก็จะมีสิทธิได้รับค่าฤชาธรรมเนียมที่ตนต้องเสียไปคืนจากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง

ค่าฤชาธรรมเนียมในการดำเนินคดีมีหลายประเภท เป็นต้นว่า ค่าขึ้นศาล ค่าธรรมเนียมศาล ค่าป่วยการพยาน ค่าป่วยการพยานผู้เชี่ยวชาญ ค่าสืบพยานหลักฐานนอกศาล ค่าทนายความ ค่าส่งคำคู่ความและเอกสารทางคดี และค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายประการอื่น บรรดาที่กฎหมายบังคับให้ต้องเสีย แต่ค่าฤชาธรรมเนียมหลักที่จะต้องเกิดขึ้นแทบทุกคดีและเป็นจำนวนค่อนข้างมาก ได้แก่ ค่าขึ้นศาล และค่าทนายความ

ในส่วนของค่าขึ้นศาลนั้น พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2551 ได้ปรับปรุงระบบการคำนวณค่าขึ้นศาลครั้งใหญ่ กล่าวคือ การกำหนดอัตราค่าขึ้นศาลแบบอัตราถดถอยแทนที่อัตราเดียวตายตัว และการยกเลิกอัตราขั้นสูงของค่าขึ้นศาล โดยมีเจตนารมณ์เพื่อป้องกันมิให้มีการฟ้องร้องคดีเกินจริงและให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความในแต่ละคดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เท่ากัน โดยให้คู่ความในคดีที่มีทุนทรัพย์สูงควรเสียค่าขึ้นศาลมากกว่าคดีที่มีทุนทรัพย์ต่ำ อย่างไรก็ตาม การคำนวณค่าขึ้นศาลในระบบใหม่จะมีความยุ่งยากซับซ้อนมากกว่าการคำนวณค่าขึ้นศาลในระบบเดิม เนื่องจากต้องแบ่งระดับของจำนวนทุนทรัพย์ออกเป็นสองระดับ ในแต่ละระดับมีอัตราค่าขึ้นศาลแตกต่างกัน โดยลำพังการคำนวณจำนวนทุนทรัพย์ในคดีซึ่งจะใช้เป็นฐานในการคิดอัตราค่าขึ้นศาลก็เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยุ่งยากอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคำนวณทุนทรัพย์ในคดีที่มีหลายข้อหา ซึ่งเกิดปัญหาในทางปฏิบัติค่อนข้างมาก เพราะศาลแต่ละแห่งคำนวณไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ศาลหนึ่งอาจคิดทุนทรัพย์แยกกันเป็นรายข้อหา ขณะที่อีกศาลหนึ่งกลับคิดทุนทรัพย์รวมกันทุกข้อหา ส่งผลให้การกำหนดค่าขึ้นศาลเป็นไปอย่างไม่มีเอกภาพ คดีที่มีจำนวนทุนทรัพย์เท่ากัน ศาลหนึ่งให้เสียค่าขึ้นศาลอัตราหนึ่ง แต่อีกศาลกลับให้เสียค่าขึ้นศาลในอีกอัตรา นอกจากนี้ การคำนวณค่าขึ้นศาลในระบบใหม่ที่ยุ่งยากซับซ้อนอาจส่งผลให้ประชาชนไม่อาจคำนวณค่าขึ้นศาลได้เองอย่างถูกต้อง ส่งผลกระทบต่อการกำหนดแนวทางการดำเนินคดีของประชาชน และเกิดข้อโต้แย้งในเรื่องการคำนวณค่าขึ้นศาลได้โดยง่าย และการยกเลิกอัตราขั้นสูงของค่าขึ้นศาลก็ทำให้ประชาชนต้องเสียค่าขึ้นศาลในจำนวนที่สูงขึ้นไปโดยไม่มีที่สิ้นสุดอันเป็นการเพิ่มภาระของประชาชนขัดกับกระแสการเข้าถึงความยุติธรรมที่รัฐพยายามหลีกเลี่ยงการแสวงหารายได้จากการอำนวยความสะดวกโดยเมื่อค่าขึ้นศาลเป็นจำนวนที่สูงในระดับหนึ่งก็จะไม่มีการเรียกเก็บเพิ่มแล้ว ซึ่งแตกต่างกับกฎหมายต่างประเทศ โดยเฉพาะกฎหมายอังกฤษและกฎหมายเยอรมันที่กำหนดตารางค่าขึ้นศาลทำนองเดียวกับประเทศไทย ต่างก็มีอัตราขั้นสูงของค่าขึ้นศาลกำกับไว้ทั้งสิ้น ส่วนเหตุผลของการยกเลิก

อัตราชั้นสูงของค่าขึ้นศาลที่ว่าเพื่อป้องกันโจทก์ฟ้องคดีเกินจริงนั้น เห็นว่าเป็นการนำพฤติกรรมอันมิชอบของคนส่วนน้อยมาเป็นบรรทัดฐานในการกำหนดหลักเกณฑ์ที่เป็นผลร้ายกับคนส่วนใหญ่ โดยโจทก์ที่ฟ้องคดีตามความเป็นจริงกลับต้องรับภาระด้วย

ในส่วนของค่าทนายความนั้น เป็นเรื่องที่ทนายความและลูกความจะตกลงกันโดยอิสระตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา โดยค่าทนายความสามารถเรียกเก็บได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ การเรียกค่าทนายความโดยกำหนดจากระยะเวลาทำงาน การเรียกค่าทนายความโดยวิธีเหมาจ่าย การเรียกค่าทนายความแบบผสมผสาน และการเรียกค่าทนายความตามผลแห่งคดี อย่างไรก็ตามตามแนวคำพิพากษาของศาลไทยนั้น ข้อตกลงเรียกค่าทนายความตามผลแห่งคดีเป็นข้อตกลงที่มีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะทำให้ทนายความเข้าไปมีส่วนได้ส่วนเสียในคดีโดยตรง จึงต้องพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ลูกความของตนเองเป็นฝ่ายชนะคดี เป็นเหตุให้ไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่คนในสังคมได้ และก่อให้เกิดการยุยงส่งเสริมให้ผู้อื่นเป็นความกัน จึงตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ที่จริงแล้ว ถึงแม้ว่าการเรียกค่าทนายความตามผลแห่งคดีอาจมีข้อเสียดังกล่าว แต่ก็ยังเป็นปัญหาจริยธรรมเฉพาะตัวของทนายความแต่ละคน จึงไม่ควรนำความไม่สุจริตของบุคคลส่วนน้อยมาเป็นบรรทัดฐานให้มีผลกระทบถึงบุคคลส่วนใหญ่และระบบการเรียกค่าทนายความในภาพรวม โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของการเรียกเก็บค่าทนายความรูปแบบดังกล่าวที่จะช่วยสนับสนุนการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วยให้ประชาชนสามารถว่าจ้างทนายความที่ตั้งใจทำงานอย่างเต็มที่และมีความรู้ความสามารถได้

1.1.2 การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชำระแทนกันในระดับขั้นที่สุด

แนวทางการกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชดใช้แทนกันเมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง จะมีทั้งสิ้น 4 แนวทาง ได้แก่ การผลักภาระค่าฤชาธรรมเนียมทั้งหมด (Full Costs Shifting) การผลักภาระค่าฤชาธรรมเนียมในส่วนสาระสำคัญ (Substantial Costs Shifting) การผลักภาระค่าฤชาธรรมเนียมในส่วนเล็กน้อย (Partial Costs Shifting) และการไม่ผลักภาระค่าฤชาธรรมเนียม (No Costs Shifting)

ค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชำระแทนกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยนั้น จะกำหนดอยู่ในตารางท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นหลัก โดยค่าฤชาธรรมเนียมที่เป็นค่าธรรมเนียมศาลและค่าธรรมเนียมจะมีอัตราตามที่กฎหมายบังคับให้เสียอยู่แล้ว คู่ความจึงได้รับชดใช้คืนเต็มจำนวน ส่วนค่าฤชาธรรมเนียมที่เป็น

ค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่าทนายความตามตาราง 6 และค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีตาม ตาราง 7 กำหนดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่คู่ความต้องเสียไปตามความเป็นจริง เพราะมี วัตถุประสงค์เพียงเพื่อบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายในการเป็นความกันของคู่ความในเบื้องต้นเท่านั้น ดังนั้น ค่าใช้จ่ายที่คู่ความได้รับชดใช้คืนจึงต่ำกว่าค่าใช้จ่ายที่คู่ความต้องเสียไปตามความเป็นจริง ค่อนข้างมากและไม่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีตามสภาพความเป็นจริง แสดงให้เห็นว่าแนวทางการกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชดใช้แทนกันของประเทศไทย คือ การผลักภาระค่าฤชาธรรมเนียมในส่วนเล็กน้อย (Partial Costs Shifting)

1.2 ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียม

ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องกำหนดตัวบุคคลที่ต้อง รับผิดค่าฤชาธรรมเนียมในชั้นที่สุด โดยแยกได้เป็น 3 รูปแบบ กล่าวคือ ให้คู่ความฝ่ายที่แพ้คดี รับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมอันเป็นการผลักภาระค่าฤชาธรรมเนียมแบบสองทาง (Two Ways Costs Shifting Rule) ให้จำเลยที่แพ้คดีรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียม แต่ถ้าโจทก์แพ้คดีจะไม่ต้องรับผิดชอบ เป็นการผลักภาระค่าฤชาธรรมเนียมแบบทางเดียว (One Way Costs Shifting Rule) หรือให้คู่ความ ทั้งสองฝ่ายรับผิดชอบค่าฤชาธรรมเนียมของตนเองหรือที่เรียกว่าค่าฤชาธรรมเนียมตกเป็นพับ (No Costs Shifting Rule)

สำหรับความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมของประเทศไทย ใช้รูปแบบการผลักภาระ ค่าฤชาธรรมเนียมแบบสองทาง ดังที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 161 กำหนด ไว้ให้ความรับผิดชอบชั้นที่สุดในค่าฤชาธรรมเนียมตกแก่คู่ความฝ่ายที่แพ้คดี ทั้งนี้ เพื่อเยียวยาขาดเสีย ค่าใช้จ่ายที่คู่ความฝ่ายที่ชนะคดีได้รับการเป็นความกัน เพราะถ้าไม่เป็นความกัน คู่ความฝ่าย ที่ชนะคดีก็ไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายดังกล่าว

นอกจากใช้เป็นเครื่องมือในการเยียวยาขาดเสียความเสียหาย (Indemnification) อันถือเป็นหลักทั่วไปแล้ว ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมยังใช้เป็นเครื่องมือขัดขวาง การดำเนินคดีโดยมิชอบของคู่ความ (Deterrence) กล่าวคือ คู่ความต้องรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมที่สิ้นเปลือง (Wasted Costs) ตามมาตรา 166 โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลแห่งคดี หรือศาลอาจ ใช้ดุลพินิจโดยคำนึงถึงเหตุผลสมควรและความสุจริตในการรู้ความหรือการดำเนินคดี กำหนดให้ คู่ความฝ่ายที่ชนะคดีรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมทั้งหมดหรือบางส่วน ตามมาตรา 161 และ เครื่องมือในการสนับสนุนการตกลงระงับข้อพิพาท (Encouragement of Settlement) กล่าวคือ

ให้โจทก์ที่ชนะคดีไม่เกินไปกว่าที่จำเลยได้วางเงินต่อศาลหรือยอมรับชำระหนี้ ต้องรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมอันเกิดแต่การไม่ยอมรับเงินหรือการชำระหนี้ นั้น ตามมาตรา 164 และมาตรา 165

อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ยังไม่มีความหลากหลายเพียงพอที่จะครอบคลุมวัตถุประสงค์ของความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมให้ครบถ้วนทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งยังไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของคดีบางประเภท กล่าวคือ ไม่มีหลักเกณฑ์เฉพาะเกี่ยวกับความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับคดีครอบครัว ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมกรณีที่มีการฟ้องคดีเกินจริง ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมเชิงลงโทษ ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมของบุคคลภายนอก และความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมของคู่ความที่ไม่ให้ความร่วมมือในการตกลงระงับข้อพิพาท ในช่วงก่อนการฟ้องคดีและในลักษณะที่เป็นกลไกสองด้านใช้บังคับกับทั้งโจทก์และจำเลย

1.3 การให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี

เนื่องด้วยค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน จึงจำเป็นต้องมีวิธีการให้ความช่วยเหลือผู้ที่ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอในการดำเนินคดีในศาลเพื่อให้ความยุติธรรมเข้าถึงประชาชนทั่วหน้ามิใช่จะให้ความยุติธรรมเฉพาะคนที่มีเงินเท่านั้น การให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีของประเทศไทยเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 3 ค่าฤชาธรรมเนียม ส่วนที่ 1 การกำหนดและการชำระค่าฤชาธรรมเนียม และการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล โดยมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีทั้งสิ้น 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1.3.1 ข้อพิจารณาด้านองค์กร

องค์กรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี แยกออกได้เป็น 2 รูปแบบ กล่าวคือ คณะกรรมการที่จัดตั้งเพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีโดยเฉพาะ และศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี

สำหรับประเทศไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 156 ให้ความคุ้มครองแก่บุคคลที่จะได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล ยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลชั้นต้นที่จะฟ้องร้องหรือได้ฟ้องร้อง เมื่อศาลพิจารณาคำร้องเสร็จแล้ว โดยจะมีการไต่สวนหรือไม่ก็ตาม ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมด หรือบางส่วน หรือยกคำร้อง ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลให้แต่เฉพาะบางส่วน หรือมีคำสั่ง

ยกคำร้องขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล ผู้ขออาจุุทธณ์คำสั่งนั้นต่อศาลอุทธรณ์ได้ภายในกำหนด 7 วันนับแต่วันมีคำสั่ง คำสั่งของศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด ทั้งนี้ ตามมาตรา 156/1 วรรคสี่ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จึงเห็นได้ว่า องค์การที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือตามกฎหมายไทย คือ “ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี” โดยไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดังกล่าวโดยเฉพาะ

1.3.2 ข้อพิจารณาด้านเงื่อนไข

เงื่อนไขในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีแก่ประชาชนในคดีแพ่ง นั้น โดยหลักจะมีอยู่ 2 ประการ ได้แก่ เงื่อนไขทางการเงิน (Means Test) และเงื่อนไขทางคดี (Merits Test) โดยในส่วนของเงื่อนไขทางการเงินนั้น อาจกำหนดใน 2 รูปแบบ กล่าวคือ กำหนดอัตรารายได้ขั้นสูงของผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือไว้ตายตัว หรือกำหนดสถานะความเป็นผู้ยากไร้ ไม่สามารถเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีไว้กว้าง ๆ

สำหรับการให้ความช่วยเหลือในประเทศไทยก็ถือตามเงื่อนไขดังกล่าวเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 155 และมาตรา 156/1 กำหนดว่า บุคคลที่มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือต้องเป็นคู่ความซึ่งไม่สามารถเสียค่าธรรมเนียมศาล โดยไม่ได้กำหนดอัตรารายได้ขั้นสูงไว้ตายตัว และในกรณีผู้ร้องเป็นโจทก์หรือผู้อุทธรณ์หรือฎีกา การฟ้องร้องหรืออุทธรณ์หรือฎีกานั้นต้องมีเหตุอันสมควรด้วย

1.3.3 ข้อพิจารณาด้านขอบเขต

ขอบเขตของการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีตามกฎหมายจะครอบคลุมใน 3 เรื่อง กล่าวคือ การยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล การให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และการช่วยจัดหาทนายความ

สำหรับขอบเขตของการให้ความช่วยเหลือในประเทศไทยปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 157 กล่าวคือ ผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจะไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล อันเป็นการให้ความช่วยเหลือในรูปของการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลให้แก่คู่ความที่ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือบางส่วน เท่านั้น ส่วนค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีประการอื่นจะไม่มี การให้ความช่วยเหลือแต่อย่างใด คู่ความต้องแบกรับภาระดังกล่าวเอง หรืออาจร้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นที่มีบริการให้ความช่วยเหลือทางคดีแก่คู่ความผู้ยากไร้แทน เช่น เรื่องการจัดหา

ทนายความ ก็อาจร้องขอให้สหภาพทนายความหรือสำนักงานอัยการสูงสุดช่วยจัดหาทนายความให้ โดยไม่คิดค่าทนายความหรือคิดค่าทนายความในอัตราที่ต่ำกว่าปกติ เป็นต้น

1.3.4 ข้อพิจารณาภายหลังการให้ความช่วยเหลือ

ภายหลังที่มีการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีแล้ว เพื่อประโยชน์ในการควบคุมพฤติกรรมการดำเนินคดีของคู่ความที่ได้รับความช่วยเหลือ และเพื่อบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายของรัฐ อันจะทำให้รัฐมีเงินและสภาพคล่องทางการเงินเพียงพอที่จะสามารถให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ จึงมักมีการกำหนดกระบวนการถอนการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี และกระบวนการจ่ายเงินคืนรัฐในภายหลัง

สำหรับประเทศไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 160 ได้กำหนดกระบวนการถอนการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีในกรณีที่ผู้ได้รับอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลประพฤติตนไม่เรียบร้อยในศาล โดยผู้ขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจําต้องรับผิดชอบในค่าธรรมเนียมที่เกิดขึ้นภายหลังที่ศาลได้ถอนคำสั่งอนุญาตนั้นแล้ว และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 159 ได้กำหนดกระบวนการจ่ายเงินคืนรัฐในภายหลังกรณีที่ความปรากฏต่อมาว่าผู้ขอมีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล โดยมีอยู่แล้วในเวลาร้องขอหรือมีขึ้นภายหลังก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี โดยผู้ขอต้องเสียค่าธรรมเนียมที่ได้รับยกเว้นต่อศาลภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด หากไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นทั้งหมดหรือบางส่วนไว้เพื่อรอคำวินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมเมื่อคดีเสร็จสิ้นต่อไป

2. ข้อเสนอแนะ

ถึงแม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ว่าด้วยค่าฤชาธรรมเนียม จะเพิ่งได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2551 แต่การแก้ไขดังกล่าวไม่ได้ทำให้ระบบค่าฤชาธรรมเนียมตามกฎหมายไทยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุด และในบางเรื่องก็ทำให้เกิดปัญหาความยุ่งยากตามมาอีกด้วย ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะให้ปรับปรุงระบบค่าฤชาธรรมเนียมตามกฎหมายไทย ดังต่อไปนี้

2.1 การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียม

2.1.1 การกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความต้องชำระเป็นการล่วงหน้า

1. ค่าธรรมเนียมศาล

ค่าธรรมเนียมศาลที่คู่ความต้องจ่ายให้แก่รัฐเป็นการล่วงหน้า ควรกำหนดให้ต่ำที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ เพราะรัฐมีภารกิจในการให้บริการประชาชน ซึ่งรวมถึงภารกิจในการอำนวยความสะดวก และควรมีหลักเกณฑ์การคำนวณที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย (Simplicity and Clarity) ดังนั้น การคำนวณค่าธรรมเนียมในคดีที่มีหลายข้อหา ซึ่งมีแนวคำพิพากษาฎีกาขัดกันสองแนวทาง กล่าวคือ แยกคิดค่าธรรมเนียมรายข้อหา และคิดค่าธรรมเนียมรวมกันทุกข้อหา ผู้เขียนขอเสนอให้ตีความตามแนวทางที่สอง เพราะจะทำให้อัตราค่าขึ้นศาลต่ำกว่าแนวทางแรก และให้กลับมาใช้หลักเกณฑ์การคำนวณค่าขึ้นศาลตามกฎหมายเดิม กล่าวคือ กำหนดอัตราค่าขึ้นศาลในรูปแบบอัตราคงที่เพียงอัตราเดียว และให้มีอัตราขั้นสูงของค่าขึ้นศาลกำกับไว้ โดยปรับปรุงอัตราค่าขึ้นศาลและอัตราขั้นสูงของค่าขึ้นศาลให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนเหตุผลในการยกเลิกอัตราขั้นสูงของค่าขึ้นศาลที่ว่าเพื่อป้องกันการฟ้องคดีเกินจริงนั้น เห็นว่า เป็นการนำพฤติการณ์อันมิชอบของบุคคลบางคนมากำหนดหลักเกณฑ์ในทางที่เป็นผลร้ายต่อบุคคลอื่นที่มาใช้สิทธิทางศาลโดยสุจริตด้วย จึงควรใช้กลไกในเรื่องความรับผิดชอบที่สุดในค่าฤชาธรรมเนียม โดยกำหนดให้โจทก์ต้องรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมตามสัดส่วนของทนายทนายที่ตนไม่ได้รับตามคำพิพากษาแทน

2. ค่าทนายความ

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และข้อบังคับสหภาพทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 ควรอนุญาตให้ทนายความสามารถเรียกเก็บค่าทนายความตามผลแห่งคดี (Contingent Fee หรือที่เรียกว่า No Win, No Fee) ไว้โดยชัดแจ้ง ภายใต้ข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ ข้อจำกัดเกี่ยวกับประเภทแห่งคดี กล่าวคือ ห้ามมิให้เรียกเก็บค่าทนายความตามผลแห่งคดีในคดีบางประเภท เช่น คดีหย่า หรือคดีเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู ข้อจำกัดเกี่ยวกับอัตราค่าทนายความ กล่าวคือ ห้ามมิให้เรียกเก็บค่าทนายความตามผลแห่งคดีในอัตราสูงกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ และให้ศาลมีอำนาจทบทวนค่าทนายความที่เรียกเก็บตามผลแห่งคดีที่สูงเกินส่วนให้เป็นไปตามความเหมาะสมได้ และข้อจำกัดเกี่ยวกับแบบของความตกลง ควรกำหนดให้ความตกลงเรียกเก็บค่าทนายความตามผลแห่งคดีต้องทำเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย มิฉะนั้น จะตกเป็นโมฆะ โดยทนายความมีหน้าที่อธิบายถึงวิธีการเรียกเก็บค่าทนายความตามผลแห่งคดีให้ลูกความของตนรับทราบ

2.1.2 การกำหนดค่าธุรกรรมนิยมที่คู่ความต้องชำระแทนกันในระดับขั้นสุด

การกำหนดค่าธุรกรรมนิยมที่คู่ความต้องชำระแทนกัน (Statutory Costs) ควรที่จะสามารถสะท้อนถึงค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีที่คู่ความต้องเสียไปตามความเป็นจริง (Actual Costs) ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เป็นจำนวนที่สูงเกินกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรเปลี่ยนแนวทางการกำหนดค่าธุรกรรมนิยมจากการผลักภาระค่าธุรกรรมนิยมในส่วนเล็กน้อย (Partial Costs Shifting) เป็นการผลักภาระค่าธุรกรรมนิยมในส่วนสาระสำคัญ (Substantial Costs Shifting) ตามแนวทางของประเทศเยอรมนี กล่าวคือ ให้เพิ่มอัตราค่าทนายความตามตาราง 6 ให้ใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยของค่าทนายความที่ทนายความเรียกเก็บจากลูกค้าความตามสภาพความเป็นจริงสำหรับคดีในลักษณะเดียวกัน โดยค่าทนายความที่มีการชดใช้แทนกันต้องไม่เกินค่าทนายความที่คู่ความต้องเสียไปตามจริงและไม่เกินอัตราค่าทนายความตามตาราง 6 นอกจากนี้ ควรยกเลิกความในตาราง 7 ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และเพิ่มประเภทของค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อการดำเนินคดีไว้ในตารางท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยระบุเป็นรายประเภทและกำหนดอัตราให้เท่ากับอัตราค่าธรรมเนียมของค่าใช้จ่ายดังกล่าวโดยทั่วไปแทน โดยในเบื้องต้น ผู้เขียนเห็นว่าควรเพิ่มตารางค่าแปลเอกสาร และตารางค่าป่วยการ ค่าพาหนะ และค่าเช่าที่พักของคู่ความ โดยนำอัตราตามตาราง 4 ค่าป่วยการ ค่าพาหนะ และค่าเช่าที่พักของพยานมาใช้บังคับโดยอนุโลม ซึ่งจะสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากกว่าการกำหนดในลักษณะเหมาจ่าย

2.2 ความรับผิดชอบในค่าธุรกรรมนิยม

การกำหนดความรับผิดชอบในค่าธุรกรรมนิยมตามกฎหมายไทยยังไม่มีหลากหลายเพียงพอที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของค่าธุรกรรมนิยมครบถ้วนทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งยังไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของคดีบางประเภท ผู้เขียนจึงขอเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องดังต่อไปนี้

2.2.1 ความรับผิดชอบในค่าธุรกรรมนิยมในคดีครอบครัว

เนื่องด้วยคดีครอบครัวเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างกับคดีทั่วไป กล่าวคือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์อันละเอียดอ่อนระหว่างคู่ความที่เป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกันและมีความรักและผูกพันกันมาก่อน ไม่ใช่การต่อสู้อย่างเอาเป็นเอาตายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองให้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้ ความรับผิดชอบในค่าธุรกรรมนิยมในคดีครอบครัวควรเปลี่ยนจากการ

หลักการค่าอุตสาหกรรมนิยมแบบสองทาง (Two Ways Costs Shifting Rule) ที่เหมือนกับคดีแพ่งทั่วไป มาเป็นการให้ค่าอุตสาหกรรมนิยมตกเป็นพับ (No Costs Shifting Rule) โดยกำหนดหลักดังกล่าวไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 โดยเฉพาะ กล่าวคือ คดีครอบครัวนั้น ให้คู่ความแต่ละฝ่ายรับผิดชอบในส่วนของตน เว้นแต่ศาลเห็นว่าการกำหนดความรับผิดชอบเป็นประการอื่นจะเป็นธรรมมากกว่า โดยให้คำนึงถึงการปฏิบัติต่อกันของคู่ความ ความสุจริตในการดำเนินคดี และฐานะทางการเงินของคู่ความประกอบด้วย

2.2.2 ความรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมกรณีที่มีการฟ้องคดีเกินจริง

เนื่องด้วยการฟ้องคดีเกินจริงจะส่งผลกระทบในหลายเรื่อง กล่าวคือ ทำให้ค่าอุตสาหกรรมนิยมแห่งคดีสูงขึ้น ทำให้เกิดปัญหาในการจัดช่องทางคดี โดยคดีที่ควรเป็นคดีมีในสำเนากลับต้องกลายเป็นคดีสามัญ และทำให้เกิดปัญหาในการกำหนดแนวทางในการต่อสู้คดีของจำเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเสนอขอระงับข้อพิพาท เพื่อเป็นการเยียวยาชดเชยความเสียหายของจำเลยอันเกิดจากการกระทำของโจทก์และขัดขวางพฤติกรรมการฟ้องคดีเกินจริง จึงควรกำหนดแนวทางการใช้ดุลพินิจของศาลตามมาตรา 161 ในการกำหนดความรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมกรณีที่มีการฟ้องคดีเกินจริง กล่าวคือ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าโจทก์ฟ้องคดีเกินจริงในจำนวนที่สูงเกินกว่าเหตุ ไม่ว่าโจทก์จะสุจริตหรือไม่ก็ตาม หรือพฤติการณ์แห่งคดีแสดงให้เห็นว่าโจทก์ฟ้องคดีเกินจริงโดยไม่สุจริต ให้ศาลมีคำสั่งให้โจทก์ต้องรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมแห่งคดีตามสัดส่วนที่โจทก์ไม่ได้รับตามคำพิพากษา ส่วนจำเลยรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมแห่งคดีตามสัดส่วนที่โจทก์ได้รับตามคำพิพากษา แต่ถ้าศาลเห็นว่าโจทก์ฟ้องคดีเกินจริงโดยสุจริตและไม่เป็นจำนวนที่สูงเกินกว่าเหตุ ให้ศาลมีคำสั่งให้จำเลยรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมทั้งปวงแห่งคดีตามหลักทั่วไป

2.2.3 ความรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมเชิงลงโทษ

เนื่องด้วยการกำหนดความรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมตามปกติ ทำให้เกิดข้อจำกัดในการควบคุมพฤติกรรมการดำเนินคดีของคู่ความ เพราะมีลักษณะเป็นการควบคุมพฤติกรรมการดำเนินคดีของคู่ความฝ่ายที่ชนะคดีแต่เพียงฝ่ายเดียว ไม่รวมถึงคู่ความฝ่ายที่แพ้คดีด้วย จึงควรกำหนดความรับผิดชอบในค่าอุตสาหกรรมนิยมเชิงลงโทษไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยมีหลักการ กล่าวคือ ถ้าศาลเห็นว่าคู่ความฝ่ายที่แพ้คดีดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยไม่สุจริต มีลักษณะประวิงคดีหรือทำให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ ศาลจะพิพากษาให้คู่ความฝ่ายนั้นรับผิดชอบ

ในดอกเบี้ยของค่าฤชาธรรมเนียมที่คู่ความฝ่ายนั้นต้องรับผิดชอบไม่เกินอัตราร้อยละสิบห้าต่อปี นับตั้งแต่และ/หรือจนถึงวันที่ศาลเห็นสมควรกำหนดก็ได้

2.2.4 ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมของบุคคลภายนอก

เนื่องด้วยบุคคลที่จะรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจำกัดเฉพาะคู่ความในคดีเท่านั้น ไม่รวมถึงบุคคลภายนอกด้วย ทำให้การใช้ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมเป็นเครื่องมือขัดขวางพฤติกรรมในการดำเนินคดีโดยมิชอบ ไม่ครอบคลุมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอย่างครบถ้วน เพราะการดำเนินคดีในศาลนั้น ไม่จำเป็นที่คู่ความต้องดำเนินคดีด้วยตัวเองเสมอไป แต่อาจมีผู้ดำเนินคดีแทนคู่ความก็ได้ และบุคคลดังกล่าวก็อาจดำเนินคดีโดยมิชอบได้ดุจเดียวกับคู่ความ โดยในบางกรณีคู่ความอาจไม่รู้เห็นยินยอมหรือมีส่วนร่วมกับการกระทำความผิดดังกล่าวเลยก็ได้ จึงควรกำหนดความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมของบุคคลภายนอกไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยมีหลักการเป็นการเพิ่มอำนาจศาลในการสั่งให้บุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนคู่ความตามกฎหมายหรือในฐานะทนายความต้องรับผิดชอบหรือร่วมรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมที่เกิดขึ้นเพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยมิชอบของบุคคลดังกล่าวต่อคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นการส่วนตัวด้วยก็ได้

2.2.5 ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมที่ใช้เป็นกลไกสนับสนุนการตกลงระงับข้อพิพาท

เนื่องด้วยการตกลงระงับข้อพิพาทอาจเกิดได้ในสองช่วงเวลา กล่าวคือ ช่วงก่อนฟ้องคดีต่อศาล และช่วงคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล จึงควรกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนให้เกิดการตกลงระงับข้อพิพาทในช่วงก่อนฟ้องคดีต่อศาลด้วย กล่าวคือ ถ้าโจทก์ฟ้องคดีต่อศาลโดยไม่ได้ส่งหนังสือบอกกล่าวทวงถามให้จำเลยชำระหนี้ภายในระยะเวลาอันสมควรกำหนดในหนังสือบอกกล่าวทวงถาม และจำเลยได้ยอมรับเต็มตามคำฟ้องในโอกาสแรกที่สามารถกระทำได้ โดยไม่ปรากฏพฤติการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าจำเลยโต้แย้งข้อที่โจทก์เรียกร้อง และศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีตามนั้น ให้คู่ความแต่ละฝ่ายรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมส่วนของตน

นอกจากนี้ ถึงแม้จะมีบทบัญญัติมาตรา 164 และมาตรา 165 กำหนดกลไกเกี่ยวกับความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับสนับสนุนให้เกิดการตกลงระงับข้อพิพาทช่วงที่คดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลไว้ก็ตาม แต่ก็เพียงด้านเดียว กล่าวคือ ใช้บังคับสำหรับกรณีที่จำเลยเป็นฝ่ายเสนอขอระงับข้อพิพาทเท่านั้น ทำให้การสนับสนุนการตกลงระงับข้อพิพาท

ไม่ครอบคลุมทุกด้าน และทำให้โจทก์เสียเปรียบจำเลย จึงควรกำหนดกลไกเกี่ยวกับความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมในการสนับสนุนให้เกิดการตกลงระงับข้อพิพาทในลักษณะที่เป็นกลไกสองด้าน ให้ใช้บังคับในกรณีที่โจทก์เป็นฝ่ายเสนอขอระงับข้อพิพาทด้วย กล่าวคือ โจทก์อาจเสนอขอระงับข้อพิพาทกับจำเลยโดยเรียกให้จำเลยวางเงินต่อศาลตามมาตรา 135 และมาตรา 136 สำหรับกรณีที่ เป็นหนี้เงิน และเรียกให้จำเลยชำระหนี้ตามมาตรา 137 สำหรับกรณีที่ เป็นหนี้อื่นนอกจากหนี้เงิน ถ้าจำเลยไม่ยอมรับข้อเสนองของโจทก์ภายในระยะเวลาอันสมควรที่โจทก์กำหนดและเป็นฝ่ายแพ้คดี เกินกว่าที่โจทก์เสนอ จำเลยต้องรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวงแห่งคดีถึงแม้ว่าโจทก์จะชนะคดี ไม่เต็มตามคำฟ้องก็ตาม ในกรณีที่จำเลยได้เสนอขอระงับข้อพิพาทตามมาตรา 135 ถึงมาตรา 137 ด้วย แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ ถ้าปรากฏว่าศาลพิพากษาให้จำเลยชนะคดีโดยพิพากษายกฟ้องโจทก์ โจทก์ต้องรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวงแห่งคดี แต่ถ้าศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดี จะสามารถ แยกพิจารณาได้ 3 กรณี กล่าวคือ ถ้าโจทก์ได้รับประโยชน์ตามคำพิพากษาน้อยกว่าที่จำเลยเสนอ โจทก์ต้องรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมที่เกิดขึ้นภายหลังที่จำเลยเสนอขอระงับข้อพิพาท ส่วนความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น ให้เป็นไปตามมาตรา 161 ถ้าโจทก์ได้รับ ประโยชน์ตามคำพิพากษามากกว่าที่โจทก์เสนอ ในกรณีที่ชนะคดีเต็มตามฟ้อง จำเลยต้องรับผิดชอบ ในค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวงแห่งคดี ในกรณีที่ชนะคดีไม่เต็มตามฟ้อง จำเลยต้องรับผิดชอบใน ค่าฤชาธรรมเนียมที่เกิดขึ้นภายหลังที่โจทก์เสนอขอระงับข้อพิพาท ส่วนความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียม ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น ให้เป็นไปตามมาตรา 161 และถ้าโจทก์ได้รับประโยชน์ตามคำพิพากษา น้อยกว่าที่ตนเสนอ แต่มากกว่าที่จำเลยเสนอ ให้ความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมเป็นไปตาม มาตรา 161

2.3 การให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี

2.3.1 การจัดให้มีการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี

การให้ศาลเป็นหน่วยงานหลักในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี น่าจะเหมาะสมและเพียงพอแล้ว เพราะการที่จะต้องจัดตั้งคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือทาง การเงินในการดำเนินคดีและหน่วยงานธุรการขึ้นใหม่เพื่อบริหารจัดการในภาพรวมเกี่ยวกับการให้ ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีโดยเฉพาะ หากจะให้ทั่วถึงแก่ประชาชนครอบคลุม ทั่วราชอาณาจักร ต้องใช้งบประมาณในการดำเนินการและบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ควรเพิ่มบทบาทของเจ้าพนักงานศาลในการไต่สวนข้อเท็จจริง รวบรวมพยานหลักฐาน และทำความเข้าใจเบื้องต้นเสนอต่อศาลเพื่อมีคำสั่ง และกำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งให้เจ้าพนักงาน

ศาลได้สวนพยานหลักฐานหรือทำความเข้าใจเพิ่มเติมในกรณีที่ศาลเห็นว่าพยานหลักฐานหรือความเห็นที่เสนอมายังไม่พอแก่การวินิจฉัย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของศาล และเพื่อให้การพิจารณาให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.3.2 ฐานะทางการเงินของผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี

เงื่อนไขทางการเงินของผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น เป็นดุลพินิจของศาลแต่ละแห่งในการพิจารณาว่าผู้ยื่นคำขอไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลหรือหากไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร จริงหรือไม่ การใช้ดุลพินิจของศาลแต่ละแห่งอาจแตกต่างกันออกไปทำให้เกิดความไม่ชัดเจนแห่งสิทธิของผู้ยื่นคำขอ และในบางกรณีผู้ยื่นคำขอไม่อาจรู้ได้เลยว่าตนจะมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีหรือไม่ ตราบใดที่ศาลยังไม่ได้วินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องดังกล่าว ดังนั้น เพื่อความแน่นอนชัดเจนและความเป็นเอกภาพในการพิจารณาวินิจฉัย ผู้เขียนเห็นว่าควรกำหนดเกณฑ์รายได้และวิธีการคำนวณไว้อย่างแน่นอนชัดเจนว่ารายได้สุทธิของผู้ยื่นคำขอต้องไม่เกินจำนวนเท่าใดจึงจะมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีทั้งหมดหรือบางส่วนแทนที่การกำหนดสถานะของบุคคลที่มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือไว้กว้าง ๆ ดังเช่นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีรายได้เกินเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดอาจได้รับความช่วยเหลือถ้าพิจารณาจากเนื้อหาแห่งคดีและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแล้ว ศาลเห็นว่าคดีนั้นมีความสำคัญมากเป็นพิเศษเพียงพอที่จะให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีหรือสมควรได้รับประโยชน์จากการช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีเป็นกรณีพิเศษ แต่ถือเป็นกรณียกเว้น

2.3.3 ขอบเขตของการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี

เนื่องด้วยการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะครอบคลุมเฉพาะการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเท่านั้น แต่ไม่รวมถึงค่าใช้จ่ายประการอื่นด้วย เห็นได้ว่า เมื่อบุคคลดังกล่าวไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะชำระค่าธรรมเนียมศาลได้ ก็ย่อมไม่สามารถชำระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีประการอื่นเช่นเดียวกัน ในส่วนของการจัดหาทนายความ ถึงแม้ว่าจะมีองค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายให้ความช่วยเหลือด้านทนายความอยู่บ้าง ก็ยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างครอบคลุมและมี

ประสิทธิภาพ ขอบเขตและปริมาณการให้ความช่วยเหลือยังไม่อาจขยายให้กว้างขวางได้เท่าที่ควร อันเนื่องมาจากข้อจำกัดหลายประการ เช่น ขอบข่ายและภาระหน้าที่ในการดำเนินงานงบประมาณ และบุคลากร ด้วยเหตุนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทย จึงควรขยายขอบเขตของการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี นอกจากการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแล้ว ให้รวมถึงการให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความด้วย

1. การให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี กล่าวคือ นอกเหนือจากการช่วยเหลือค่าธรรมเนียมศาลซึ่งเป็นเงินที่จะต้องจ่ายเข้ารัฐแล้ว รัฐจะให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีด้วย โดยรัฐจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่จำเป็นที่ผู้ยื่นคำขอจะต้องเสียให้แก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดเนื่องในการดำเนินคดีในศาลแทนผู้ยื่นคำขอ ทั้งนี้ จะช่วยเหลือเฉพาะค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริงและเป็นค่าฤชาธรรมเนียมตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดไว้เท่านั้น

2. การให้ความช่วยเหลือด้านทนายความ กล่าวคือ ผู้ยื่นคำขอมีสิทธิเลือกทนายความโดยอิสระเพื่อช่วยเหลือตนตั้งแต่ชั้นรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินการฟ้องร้องหรือต่อสู้คดี และช่วยวาดคดีและดำเนินกระบวนการพิจารณาต่าง ๆ ในศาล โดยรัฐจะเป็นผู้รับผิดชอบในการจ่ายค่าทนายความแทนผู้ยื่นคำขอ ในกรณีที่ผู้ยื่นคำขอไม่สามารถหรือไม่อาจจัดหาทนายความว่าความให้แก่ตนได้ ศาลจะเป็นผู้จัดหาทนายความให้ โดยสำนักงานทนายความที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ที่ศาลจะเป็นผู้พิจารณาจัดหาทนายความประจำสำนักงานที่เหมาะสมช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอต่อไป ทั้งนี้ ทนายความที่ได้รับแต่งตั้งให้ช่วยเหลือประชาชนดังกล่าว จะได้รับค่าตอบแทนอย่างเพียงพอแก่การดำรงชีพตามอัตราที่ทนายความผู้นั้นเรียกเก็บจากลูกค้าความในกรณีปกติตามความเป็นจริงแต่ไม่เกินอัตราค่าทนายความตามตารางท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

2.3.4 งบประมาณและการบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายของรัฐ

เนื่องด้วยการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีตามที่ผู้เขียนเสนอ ไม่ได้ทำให้รัฐสูญเสียวายได้อย่างเดียว แต่ทำให้รัฐต้องมีรายจ่ายด้วย หากใช้ระบบงบประมาณตามปกติอาจส่งผลให้ขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการงบประมาณให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และยุคสมัย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีได้ จึงควรจัดตั้งกองทุนให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีขึ้น

อีกกองทุนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์เป็นการจัดสรรเงินสำหรับให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือและค่าใช้จ่ายในการจัดหาทนายความ และค่าใช้จ่ายประการอื่นเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดี โดยจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำหน้าที่ดูแลการบริหารการจัดการกองทุนดังกล่าว นอกจากนี้ ควรกำหนดกระบวนการจ่ายเงินคืนกองทุน เพื่อบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายของกองทุน กล่าวคือ กำหนดให้ผู้ได้รับความช่วยเหลือมีหน้าที่จ่ายเงินคืนกองทุนใน 2 กรณี ได้แก่ กรณีให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการดำเนินคดีบางส่วน โดยในการช่วยเหลือบางส่วนนั้น ผู้ยื่นคำขอจะมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐตามอัตราส่วนที่กฎหมายกำหนดโดยสัมพันธ์กับรายได้สุทธิของผู้ยื่นคำขอ โดยผู้ยื่นคำขอต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งเอง การจ่ายเงินคืนกองทุนในแต่ละเดือนจึงควรมีตารางกำหนดจำนวนเงินเป็นสัดส่วนกับรายได้สุทธิและผ่อนชำระทุกเดือนจนกว่าจะครบจำนวนเงินที่ตนต้องรับผิดชอบดังกล่าว และกรณีให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษแก่บุคคลที่มีรายได้เกินเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด ซึ่งจะมีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับกรณีแรก แต่ผู้ยื่นคำขอต้องชำระเงินคืนกองทุนเป็นรายเดือนจนเต็มตามจำนวนที่กองทุนได้เสียไปในการให้ความช่วยเหลือ